

AVRUPA BİRLİĞİ'NE ENTEGRASYONDA, TÜKETİM KALİPLARINA YÖNELİK OLARAK DONDURULMUŞ GIDA MADDELERİ İLİŞKİSİNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Ersoy AKINCI

*(Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisat Bölümü, 06532, ANKARA,
e-mail: ersoya@hacettepe.edu.tr)*

Bahtişen KAVAK

*(Yrd.Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi, İşletme Bölümü, 06532, ANKARA,
e-mail: bahtisen@hacettepe.edu.tr)*

Özet:

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerindeki tüketim kalıplarının karşılaştırılmasıdır. Bu amaçla, önce ana mal grupları itibarıyla tüketim harcamaları karşılaştırılmıştır. Daha sonra dondurulmuş gıda tüketimindeki gelişim benzerlikleri ele alınmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre, Türkiye'de hane halkları-içki-tütün, giyim ve ayakkabı, kira ve diğer konut, mobilya ve ev eşyası harcamalarına gelirlerinden, topluluk ortalamasına oranla daha çok; sağlık ve tıbbi bakım, ulaştırma, kültür ve eğlence harcamalarına ise daha az pay ayırmaktadır. Bunun yanısıra, özellikle Akdeniz ülkeleriyle, ana mal gruplarından gıda harcamalarına gelirden ayrılan paylarda giderek artan bir benzeşme izlenmektedir. Bu benzeşmenin, dondurulmuş sebze ve meyve için daha belirgin olduğu ulaşılan diğer bir sonuçtur. Ayrıca çalışmada, ülkemizdeki dondurulmuş gıda üretim ve tüketiminin Avrupa Birliği ülkeleriyle uyumlu gelişmesine yönelik bazı önerilere de yer verilmiştir.

Abstract:**An Examination of The Consumption Patterns With Special Emphasis to The Frozen Food Industry Under The Aspect of The Integration of Turkey to The European Community**

The basic purpose of this study is to compare the consumption patterns in Turkey and European Community countries. For this purpose, the types of consumption expenditures by main groups of expenditure, and the similarities of the frozen food consumption are investigated. According to the results, Turkish average household consumption expenditures for food, beverage & tobacco, clothing & footwear, housing & rent, and house furnishing are more; and the expenditures for health, transportation, entertainment and culture are less than those of the community countries. An increasing similarity, on the other hand, between Turkey and those countries, and especially the mediterranean ones, in the food consumption expenditures was observed. This similarity is more clear in the frozen food consumption. In addition to these results, some suggestions related with the frozen food production and consumption for Turkey in order to ensure the development in the same direction with the European Community are presented.

GİRİŞ

Türkiye, değişik platformlarda tartışılıyor olsa da, Avrupa Birliği'ne katılmakta kararlı ve katılma yolundadır da. Bu katılım toplumsal benzeşme, hatta bütünleşme arzusunu gerçekleştirme çabasının kaçınılmaz sonucudur. Aksi halde birleşme anlamını bütünüyle yitirir. Biraz da bu nedenle olsa gerek, Topluluğa tam üye olma süreci, politik alanda, akademik ortamda, işletmeler ve birçok kurum ve kuruluş tarafından farklı yönüyle üzerinde daha çok durulmakta ve incelenmektedir.

Birliğin tek toplumu oluşturma amacının yanında, olmazsa olmaz koşulu Topluluğa üye ülkelerin belirtilen şu alanlarda birliktelik ve uyum sağlamalarıdır: Sınırlar Olmaksızın Tek Pazar Kurulması, Ekonomik ve Sosyal Birliktelik, Bilimsel ve Teknolojik Birliktelik, Avrupa Sosyal Yapısının Oluşturulması ve Birlik Dışı Ülkelerle İlişkilerde Ortak Tavır Alma, Çevre ile ilgili Politikalarda İşbirliği (Teekens 1998: 5).

Söz konusu alanlardan ekonomik birlikteliğin sağlanması, dolayısıyla tek pazar uygulamasının bu açıdan işlerlik kazanabilmesi için, aynı zamanda ülkelerin ekonomik yönlü politika ve faaliyetlerinin uyumlu olması gerekir.

Bilindiği gibi, ekonomik faaliyetler, ana hatlarıyla, iki büyük grupta toplanmaktadır: Üretim ve Tüketim. Tüketim, bireyin ihtiyaç ve isteklerini doğrudan gidermek üzere iktisadi mal ve hizmetleri satın almasıdır. Tüketime konu olan mal ve hizmetler, genellikle bir kez tüketime konu olabilen gıda, içki, tütün gibi dayanıksız mallar; birden fazla kez tüketime konu olabilen giysi, ev eşyası gibi dayanıklı mallar ve ayrıca, tüketimi dayanıksız mallar benzeri olan ancak, üretimi ve yapısı itibarıyla farklı değerlendirilmesi gereken sağlık, kültür ve eğlence gibi hizmetler şeklinde sınıflandırılmaktadır. Nihai tüketici, diğer bir deyişle hane halkı, tüketime konu olan bu mal ve hizmetleri talep eden ekonomik birimdir. Hane halkının tüketim harcamalarına gelirlerinin ne kadarını ayıracağı hususunda, toplumun genel fiyat ve gelir değişimleri konusundaki öngörülere, toplumsal alışkanlıklar, zevkler, inançlar, tutumlar ve ilişkiler ağı gibi kültürel faktörler öncelikle belirlenmesi gereken noktalardır (Akıncı 1994: 44; Engel ve diğ. 1990: 63). Öyleyse, hane halkının hangi mal ve hizmetler için ne kadar harcama yaptığı ve/veya tükettiği, Avrupa Birliği'ne katılmış ve katılma yolunda olan ülkelerde ekonomik birliktelik ve uyum açısından incelenmesi gereken bir husustur. Nitekim, tüketim kalıplarındaki benzeşme ve uyumlu gelişme Avrupa Birliği'nin üzerinde önemle durduğu konuların başında gelir (EC Agenda 21).

Konu bir de arz, yani diğer ekonomik faaliyet olan üretimi gerçekleştiren işletmeler açısından değerlendirildiğinde; pazar araştırmalarında öncelikli değişkenin tüketici harcamaları olduğu görülür. Yani, pazar araştırmalarında, hane halkının gelirinin ne kadarını hangi mal veya hizmeti satın almak için kullandığının saptanması önemlidir. Böylece, işletmeler doğru hedef pazar, ya da pazarlar belirleyerek, satılabilir mal ve hizmeti üretme ve pazarlama olanağına ulaşırlar.

Bu bilgilerin ışığında, hane halkının hangi mal ve hizmetleri ne kadar satın aldığı veya alma eğiliminde olduğu yönündeki araştırmaların, Avrupa Birliği ülkelerindeki aynı tür araştırma sonuçlarıyla karşılaştırmalı olarak yapılması zorunlu olmaktadır. Bu karşılaştırmada ekonomik ve sosyal birliktelik derecesinin ortaya konabilmesi için, kullanılan yöntem ve elde edilen sonuçların olanakların elverdiği ölçüde birbirine yaklaşması gerekir. Böylelikle, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ndeki tek pazar uygulamasına ne kadar entegre olabileceği sorusuna yanıt aramada bir ipucu sağlanabilecektir. Ek olarak, elde edilen sonuçlar işletme faaliyetlerinin hangi mal ve/veya hizmet grubunda yoğunlaşması gerektiği konusunda da yol gösterebilecektir. Dolayısıyla, bu sonuçlardan ülkenin ekonomi politikasının ve bu politika paralelinde işletmelerin; üretim ve pazarlama stratejilerinin yeniden düzenlenmesi ve geliştirilmesinde yararlanılabilecektir.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Yukarıda saptanan hedeflere ulaşmak üzere, bu çalışmada, Türkiye ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin beslenmeye ilişkin tüketim harcamalarında daha çok hazır gıda maddelerine yöneldikleri varsayımıyla dondurulmuş gıda tüketimi karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Hazır yiyeceklerden dondurulmuş gıda maddelerinin seçilmesindeki temel neden, Brunstam Linder'in Tercihlerde Benzerlik Teorisi ile 1966'da Vernon tarafından yine Uluslararası Ticaretin gelişme nedenlerini açıklamak üzere ortaya atılan Ürün Dönemleri Teorisi (Seyidoğlu 1996: 74) ve yaklaşımlarına uyum yönündeki saptamalarıdır.

Bu bağlamda, önce ülkemiz ve Avrupa Birliği'nin bazı üyeleri arasındaki tüketim kalıpları genel olarak incelenecek ve gıda tüketiminin genel tüketim harcamaları içerisindeki yeri ve gelişimi belirlenmeye çalışılacaktır. Böylece, Türkiye'nin özellikle dondurulmuş sebze ve meyve olmak üzere, gıda tüketimi açısından Avrupa Birliği ülkeleriyle ne kadar uyum gösterdiği belirlenmeye ve olası uyumsuzluk halinde ne tür gelişmelerle söz konusu uyumun sağlanabileceği sorunsalında bazı değerlendirmeler yapılacaktır.

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DEKİ TÜKETİCİ EĞİLİMLERİ

Tüketici eğilimleri, tüketim kalıpları ve bu kalıplardaki değişimlerle belirlenir. Tüketim kalıpları, tüketicilerin harcanabilir gelirlerini hangi mal ve hizmetlerin satın alımında ve ne oranda kullandıklarını gösterir. Anılan kalıplar, hem ülkemizde hem de Topluluk ülkelerinde, ara ara yapılmış hane halkı tüketim harcamaları anketleri sonuçlarına dayanarak düzenlenen geçinme veya tüketici fiyat endeksleri ana ve alt grup ağırlıklarıyla saptanır.

Tüketici Fiyatları Endeksleri mal ve hizmet sepetinde kapsanan ana mal grupları ülkemizde olduğu gibi Avrupa Birliği ülkelerinde de ISIC ayrımı kullanıldığı için, büyük ölçüde aynı başlıklar altında toplanmıştır. Konuya ilişkin veri kaynağı esasta ILO yayınlardır. Söz konusu yayınlarda uluslararası karşılaştırmalara olanak tanıyan düzenlemeler, kimi kısıtlamalara veya genellemelere yol açmaktadır. Örneğin, ülkelerin tüketici fiyat endeksleri ana grupları şöylece sıralanmıştır: gıda, yakıt ve aydınlanma, giyim, konut ve diğer. Ancak bu çalışmada, başlıca harcama grupları, karşılaştırmaları zorlaştırmadan, tüketicilerin harcama eğilimlerini daha doğru ve daha geniş yelpazede yansıtılabileceği düşüncesinden hareketle, tarafımızdan aşağıdaki gibi düzenlenmiştir:

- Gıda, içki ve tütün,
- Giyim ve ayakkabı,
- Kira, yakıt ve aydınlanma,
- Mobilya, Ev eşyası ve benzerleri,
- Tıbbi bakım ve sağlık,
- Ulaştırma ve haberleşme,
- Kültür, eğitim ve eğlence,
- Diğer mal ve hizmetler,

Burada açıklanması gereken bir husus; ülkemizde Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından saptanan Endeks Ana Grupları ayırımında, Eğitim ve Lokanta, Pastane ve Otel harcamaları ayrı birer grupta ağırlıklandırılmıştır. Oysa, Birlik ülkelerinin bazılarında Eğitim harcamaları, Kültür ve Eğlence grubunda, Lokanta, Pastane ve Otel harcamaları ise, çoğu kez Diğerleri grubunda yer almaktadır (DİE 1998). Ancak bu çalışmada, diğer ülkelerde kullanılan ayrımlar yukarıdaki gruplaşmaya, olanakların elverdiği ölçüde, adapte edilmeye çalışılacaktır.¹

Ayrıca, tüketimlerde hane halklarının yalnızca kendi yerleşim yerlerinde yaptığı harcamalar değil, yerleşim yerlerinin dışında yaptığı harcamalar da dikkate alınmaktadır. Bu duruma köyde veya kentte yaşayan bireyin yurt dışında yaptığı harcamalar örnek olarak gösterilebilir (DİE 1998: 9).

Diğer taraftan, endekste yer alan ana gruplardan her birinin ağırlığı, ankete katılan hane halklarının ortalama gelirleri, zevkleri, mal ve hizmetlerin bölgelere göre dağılımları ve kültürel özelliklerden dolayı farklılıklar gösterebilecektir.

İşte incelemenin bu bölümünde, söz konusu farklılıklar, ülkeler bazında, karşılaştırmalı olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Esasen bu türdeki bir çalışmada tercih edilen, ana harcama gruplarını yıllar arasındaki gelişmeler çerçevesinde incelemek ve karşılaştırma yapabilmektir. Ancak, düzenlenen anketler aylık, üçer aylık veya yıllık fiyat hareketlerini izlemeye odaklanmıştır. Söz konusu izlemenin çok az sayıdaki araçlarından biri olan aylık tüketici fiyat endekslerinin yapımındaki esas, ağırlıkların sık olmayan belirli aralıklarla ve sadece endeksin genel ekonomik gelişimlerle uyumunu sağlayacak şekilde değiştirilmesidir (Akıncı 1985). Kaldı ki, pratikte olduğu gibi teoride de, ülkelerdeki tüketim kalıplarının yıldan yıla

¹ Ülkelerin tümü için ana grup ağırlıklarının saptanma yöntemi konusunda daha geniş bilgi için bkz. (ILO 1992).

değişmediği bilinmektedir. Öyleyse, burada uygun seriler oluşturularak istatistiki analizler yapma olanağına sahip değiliz. Ancak belirli aralıktaki gerçek değişimleri yansıtabiliriz.

Bu bilgilerin ışığında, önce Topluluğa üye ülkeler ve Türkiye'deki tüketim kalıpları, yukarıda belirlenen ana grup ağırlıkları çerçevesinde değişimleriyle incelenecek, daha sonra da gıda grubunda yer alan dondurulmuş gıda tüketimine ilişkin benzeşmeler üzerinde durulacaktır. Avrupa Birliği ülkelerinde ve Türkiye'deki 1992 ve 1994 yılı endekslerine yansıyan ağırlıklar Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1: AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Fiyat Endeksleri Ana Grup Ağırlıkları (1992 yılına yansıyan ağırlıklar)

	Gıda, İçki, Tütün	Giyim ve Avakka.	Kira, Yakıt, Aydınla.	Mobilya Ev eşyası	Tıbbi Bakım ve Sağlık	Ulaştırma, Haberleş.	Kültür Eğitim Eğlence	Diğer mal ve hizmet.	Toplam
Almanya	229.9	69.5	250.3	37.2	41.0	144.0	83.7	109.4	1000.0
Fransa	226.7	83.6	166.8	256.4	61.4	68.1	124.8	12.2	1000.0
İtalya	227.8	108.3	76.2	105.8	67.4	134.6	99.7	180.2	1000.0
Hollanda	213.0	68.0	272.0	66.0	114.0	114.0	84.0	69.0	1000.0
Belçika	201.2	85.8	194.0	78.5	49.0	165.0	83.5	143.0	1000.0
Lüksem.	205.2	131.1	137.0	100.8	81.9	148.6	79.9	115.5	1000.0
Danimarka	210.8	57.1	284.5	65.1	17.9	171.9	94.7	98.0	1000.0
Yunanistan	360.9	128.3	130.6	85.5	62.5	130.0	87.4	14.8	1000.0
İspanya	330.0	87.0	186.0	74.0	24.0	144.0	70.0	85.0	1000.0
Portekiz	473.4	101.4	51.5	126.1	26.3	138.2	41.2	41.9	1000.0
AB Orta.	267.9	92.0	174.9	103.0	54.6	135.8	84.9	86.9	1000.0
Türkiye	348.8	128.0	261.5	112.4	34.4	64.8	50.1	-	1000.0

Kaynak: Topluluk ülkeleri için (ILO 1992); Türkiye için (DİE :1998)

(1994 yılına yansıyan ağırlıklar)

	Gıda, İçki, Tütün	Giyim ve Avakka.	Kira, Yakıt, Aydınla.	Mobilya Ev eşyası	Tıbbi Bakım ve Sağlık	Ulaştırma, Haberleş.	Kültür Eğitim Eğlence	Diğer mal ve hizmet.	Toplam
Almanya	249.3	81.9	213.3	93.6	23.7	142.6	84.7	110.9	1000.0
Fransa	268.0	75.7	139.2	116.3	72.4	144.2	66.8	117.4	1000.0
İtalya	304.4	88.2	96.8	75.3	50.6	144.9	80.7	159.1	1000.0
Hollanda	178.0	67.0	256.0	71.0	138.0	124.0	82.0	84.0	1000.0
Belçika	233.1	82.3	195.8	94.5	40.0	154.5	81.7	118.3	1000.0
Lüksem.	363.0	93.3	138.7	93.5	37.1	130.7	60.2	83.5	1000.0
Danimarka	266.0	55.0	272.0	72.0	18.0	149.0	92.0	76.0	1000.0
Yunanistan	360.9	128.3	130.6	85.5	62.5	130.0	87.4	14.8	1000.0
İspanya	330.3	87.4	185.7	74.1	23.9	143.8	69.6	85.2	1000.0
Portekiz	416.0	101.4	98.9	78.7	26.3	138.2	41.2	99.3	1000.0
AB Orta.	304.5	84.7	171.9	83.3	41.4	145.5	73.5	95.2	1000.0
Türkiye	310.9	97.1	258.0	93.5	27.6	93.0	45.4	74.5	1000.0

Kaynak: Topluluk ülkeleri için (Teekens 1998); Türkiye için (DİE : 1998),

Tablo 1 için, burada açıklanması gereken husus, ilk kısımda yer alan yani 1992 yılına yansıyan verilerin topluluk üyelerindeki ve Türkiye'deki hane halklarının 1990 ve öncesi dönemde (konuya ilişkin tüketim anketleri çoğunlukla 1987 yılında yapılmıştır) gelirlerinden madde gruplarına ayırdıkları payları ifade ettikleridir. Tablo 1'den Türkiye'deki ana mal grup ağırlıkları ile Topluluk ortalama ağırlıkları karşılaştırıldığında; ülkemizdeki hane halklarının gıda-içki-tütün, giyim ve ayakkabı, kira ve diğer konut, mobilya ve ev eşyası harcamalarına gelirlerinden, topluluk ortalamalarına oranla daha çok, sağlık ve tıbbi bakım, ulaştırma, kültür ve eğlenceye ise, daha az pay ayırdıkları görülür. Bu fark esasta, Topluluk ülkeleri için gelişmişliğin açık bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Söz konusu olgu ile, 1990 öncesi ve sonrası karşılaştırma sonuçlarını Tablo 2'de daha açık bir şekilde izlemek mümkündür.

Tablo 2: Türkiye ve AB (Ortalama) Tüketim Harcamalarının Ana Gruplar İtibarıyla Karşılaştırılması

	Gıda, İçki, Tütün	Giyim ve Ayakka.	Kira, Yakıt, Aydınla.	Mobilya Ev eşyası	Tıbbi Bakım ve Sağlık	Ulaştırma, Haberleş.	Kültür Eğitim Eğlence	Diğer mal ve hizmet.	Toplam
AB Ort.(1987)	267.9	92.0	174.9	103.0	54.6	135.8	84.9	86.9	1000.0
Türkiye	348.8	128.0	261.5	112.4	34.4	64.8	50.1	-	1000.0
Fark	+80.9	+36	+86.6	+9.4	-20.2	-71.0	-34.8	-86.9	00.0
AB Ort.(1994)	304.5	84.7	171.9	83.3	41.4	145.5	73.5	95.2	
Türkiye	310.9	97.1	258.0	93.5	27.6	93.0	45.4	74.5	1000.0
Fark	+14.0	+11.0	+85.4	+8.0	-19.9	-47.2	-29.2	-22.1	00.0
AB 1987-94 Farkı	+29.0	-5.9	-2.3	-17.5	-7.1	+4.4	-10.3	+9.7	00.0
Türkiye 87-94 Farkı	-37.9	-30.9	-3.5	-18.9	-6.8	+28.2	-4.7	+74.5	00.0

Tablo 2'de görüldüğü üzere, 1987-1994 aralığında AB ülkelerinde, gıda, ulaştırma ve müteferrik harcamalara, gelirden ayrılan pay artarken, diğerlerinde azalmıştır. Türkiye'de ise, sadece ulaştırma (1987'de diğerleri grubu görülmediği için) harcamalarına ayrılan payda önemli bir artış, diğerlerinde ve özellikle de gıdaya ayrılan payda azalma görülmektedir. Öyleyse, Türkiye ile Avrupa Topluluğu üyeleri arasında gıdaya gelirden ayrılan paylarda giderek artan bir benzeşmeden söz edilebilir. Söz konusu benzeşmenin, Tablo 1'in her iki kısmı birlikte tekrar incelendiğinde, Akdeniz ülkeleriyle çok daha fazla olduğu görülür.

Bu son olgu, kültürel bir yakınlaşmayı çağrıştırmakta ise de, toplumsal değişim ve gelişimleri tek nedene dayandırma yanlısını yapmamak gerekir. Zira toplumların tüketim eğilimlerinin, inanç ve alışkanlıklar kadar, ulusal gelirdeki artış ve azalışlar, paylaşımdaki değişimler, fiyat hareketleri ve özellikle fiyatlar arası farklılaşmalar da etkiler. Öyleyse, gerçek nedeni belirleyebilmek için, bu faktörlerin her biri ayrıca araştırılmalıdır. Yani, mal grupları itibarıyla fiyat değişimleri her ülke için uzunca bir dönemi kapsamak üzere saptanmalı; aynı dönem için milli gelir artış eğilimleri belirlenmeli; nüfusun milli gelirden pay alan dilimlerindeki değişimler yine uzun dönemde gösterilmelidir. Görüldüğü gibi, hem zaman itibarıyla hem de kapsam olarak bu çalışmanın boyutlarını aşan bir tarama alanı söz konusudur. Öyleyse, araştırma seçilecek bir noktaya odaklandırılmalıdır.

Çizilen çerçevede, bu çalışma, daha önce belirlenen amaç doğrultusunda Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye'deki tüketim alışkanlıkları arasında bir benzeşme olup olmadığının incelenmesi ile sınırlandırılmıştır. Ülkelerin tek pazara yönelmelerini sağlayacak bir benzeşmenin araştırılmasında ise, uluslararası ticaret teorileri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle İsveçli düşünür Linder tarafından savunulan Tercihlerde Benzerlik Teorisi ile, Vernon tarafından öne sürülen Ürün Dönemleri Teorisi'nin ışığında, ülkemizdeki dondurulmuş gıda tüketiminin Avrupa Birliği ülkelerine ne ölçüde yaklaştığı veya yaklaşmakta olduğu araştırılmaktadır.

Öncelikle, çalışmanın teorik dayanağını oluşturan, Tercihlerde Benzerlik Teorisi 'homojen nitelikte olmayan sanayi mallarında ticareti belirleyen asıl faktörün, arz koşullarından çok talep koşulları' olduğunu savunmaktadır. Daha açık bir deyişle, sanayi ürünlerinin uluslararası ticareti, üretim maliyetlerinden çok, ülkeler arasındaki zevk ve tercihlerin benzerliğine bağlıdır. Linder'e göre; bir ülkenin iç piyasa talebini karşılamak için ürettiği malları ihraç edebileceği en uygun dış piyasalar, tercihleri kendisinininkine benzeyen öteki ülkelerdir.

Yukarıdaki tüketim kalıpları araştırmasının bulguları, gıda harcamaları arasında bir benzeşmeye işaret etmekteydi. Bu grup içerisinde yer alan dondurulmuş gıda maddelerinin, çalışmadaki, seçimine ise, Vernon'un Ürün Dönemleri Teorisi ışık tutmuştur. Çünkü, Vernon'a göre: Teknolojik bir buluşun ürünü olan mal, önce iç pazarı doyurmaya yönelik olarak üretilir. Üretim sürdürüldükçe imalat sorunları çözümlenir ve ürün, buluşu gerçekleştiren ülke içinde en gelişmiş haliyle yaygınlaşır. İkinci aşamada, ürünün dağılım ve kullanımının olgunlaşması tamamlanmış, iç piyasa doyuma ulaşmıştır. İhracat bu aşamada başlar. Dış taleple birlikte ülkedeki üretim artışı çok hızlı bir gelişme gösterir. Giderek, sözkonusu üretim teknolojisi araştırma-

geliştirme konusu olmaktan çıkar. Geline bu üçüncü aşamada, yeniliği gerçekleştiren firma üründen daha çok, teknoloji satışına başlar. Zira, buluş genellikle A.B.D. gibi üretim maliyetlerinin çok yüksek olduğu endüstrileşmiş ülkelerde gerçekleştirilmiştir. Dışarıda da aynı teknoloji ile üretilen mallarla rekâbet olanağı kalmadığı için, yurt içi talebi de ithalatla karşılanır. Firma veya ülke bu kez bir başka buluşu gerçekleştirme yoluna gider. Yenilikçi ülke kendi iç piyasasında da devre dışı kalınca, ürünün bu ülkedeki tüketimi artarken üretiminin yaşam dönemi düşme aşamasına girer.

İşte bu kapsamda, öyle sanıyoruz ki, derin dondurma teknolojisi gelişmiş ülkelerde yaşam eğrisinin düşüş aşamasında olup, ülkemiz, buluşu yapan yani, teknolojiyi üreten yenilikçi ülkeleri, bu teknoloji ile üretilen malda, devre dışı bırakma olanağını sağlayan özelliklere sahiptir.

Bu düşüncelerden hareketle, aşağıda batılı ülkelerdeki dondurulmuş gıda üretim ve tüketimine geçiş üzerinde kısaca durulacak, daha sonra da Avrupa Birliği ülkeleriyle Türkiye'nin dondurulmuş gıda tüketimi karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

AB ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'DE DONDURULMUŞ GIDA TÜKETİMİ

Ülkemiz esasta, meyve ve sebze, daha doğrusu çok sayıda gıda maddesini ilerideki dönemlere saklama yöntemlerine pek de yabancı sayılmaz. İlkel yöntemlerle de olsa daha çok yaş gıda maddelerinin suyunu alma, yani, kurutma yöntemlerini oldukça sık kullanmıştır. Anadolu'da kayısı, dut, elma, armut, pastırma, et vb kurutulmuş ilerde tüketilmek üzere depolanan ürünlerdir. Ancak, yaş gıda maddelerinin suyunu dondurarak saklama yöntemleriyle yeni tanışmaktadır.

Oysa, batılı ülkelerde 19. yüzyılı takiben görülen tarımsal verimlilikteki hızlı artış, ulaştırma sektöründeki gelişmeler ve reel gelirlerdeki artışlar, o ülkelerdeki beslenmeye ilişkin tüketim alışkanlıklarında köklü değişimlere yol açmıştır (Grigg 1999). Bu ülkelerdeki 1960'lara kadar görülen hızlı ekonomik büyüme tüketim alışkanlıklarını önemli ölçüde etkilerken, 1960'lı yıllarla birlikte kimi gıda maddelerinin tüketimini doyum noktasına da taşımıştır. Diğer taraftan, gıda tüketimini evrensel boyutta olmak üzere daha çok hazır beslenme ürünlerine yönelen, yine evrensel boyutta gelişmeler izlenmiştir. Gerçekten,

- gelirlerdeki artışın temel gıdalardan daha çok, evde pişirilmeye hazır yiyecekler ile dışarıda yemek yemeye ayırdığını,
- satın alınan hazır gıdaların evlerde uzun süre saklanabilmesini ve kısa sürede pişirilmesini sağlayacak derin dondurucu, mikro dalga fırın gibi elektronik mutfak aletlerinin yaygınlaştığını,
- Merkezi ısıtma sistemlerinin gelişmesi ve kullanımının yaygınlaşması ile kalorisi yüksek gıda talebinin azaldığını,
- Yaygın ve etkin dağıtım kanallarının geliştiğini,
- Kentleşme oranının hızla artıp iki kişilik aile sayısının arttığını,
- Çalışan kadın sayısının giderek arttığını,
- Sağlıklı beslenmeye yönelik ilginin arttığını ve bu alandaki eğitimin yaygınlaştığını (Walkley 1999; Grigg 1999; Miele 1999) ve son olarak da,
- Kişilerin çevresinden farklılaşma isteğinde, beslenmeye ilişkin tüketim maddelerinin yer aldığını (Tekelioğlu, Perez 1994:100) izlemekteyiz.

Yukarıda sıralanan bu gelişmeler gıda sanayiinin son halkasını oluşturan dondurulmuş ürünlere talebin de artmasına neden olmuştur. Bu artışta, dondurulmuş ürünleri, diğer saklama yöntemleriyle elde edilen ürünlere oranla, üstün kılan özelliklerin payı da unutulmamalıdır. Zira:

- Dondurma veya saklama işlemi sırasında maddelerin besin değerinden kaybı çok azdır.
- Hazırlanması kolaydır, dolayısıyla zamandan tasarruf sağlar.
- Her mevsim bulma olanağı vardır.
- Her an el altında bulundurulabilir.
- Raf ömrü uzundur (Karabağlı, Alpkent 1998:9).

Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde üretim ve tüketimi son 30 yılda hızla yaygınlaşıp artan (Walkley 1999) dondurulmuş gıda, ülkemizde de yalnızca İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerdeki üst gelir grubundan genç ve orta yaştaki çalışan hane halkları tarafından (Alkibay 1999) değil, lokantalar, oteller, tatil köyleri, okullar, hastaneler, askeri birlikler, yemek fabrikaları gibi toplu tüketim merkezlerinde de çokça kullanılmaktadır. Öyleyse, ülkedeki dondurulmuş gıda üretim ve tüketiminin yaygınlaşmasıyla sağlanabilecek tasarruflar da konumuz açısından önemlidir. Gerçekten;

- Yemeğin hazırlanması sırasında suya hemen hiç ihtiyaç duyulmaz.
- Temizleme sonucu çıkacak atık maddelerin çok az olması, önce mutfak, sonra çevre kirliliğine yol açmaz. Böylece, ikinci bir temizlik için zamandan ve paradan tasarruf sağlanır.
- Kullanıcı açısından işgücünden tasarruf sağlar.
- Temizleme, ayıklama gibi işlemler firma tarafından yapıldığından, kullanıcı bunlar için gerekli elektrik, su, yakıt harcamalarından tasarruf sağlar.
- Hep aynı kalitede hammadde kullanılacağı için, sürekli standart kalitede yemek hazırlama olanağı sağlar (DPT Özel İhtisas Komisyon Rapor Taslağı 2000).

Görüldüğü gibi, tüm dünyada ve özellikle de endüstrileşmesini tamamlamış ülkelerde çok zengin, az sayıda kişinin çok taze ve otantik gıda maddelerine yönelmelerinin dışında, yaygın olarak, konserve ve dondurulmuş gıda tüketimine eğilim gösterdiği söylenebilir.

Genel olarak, Avrupa Birliğinde de dondurulmuş gıda tüketiminin Birliğe üye ülkeler arasındaki kimi farklılıklara karşın hızla arttığı görülmektedir. Birliğe bağlı ülkelerdeki nüfus, kişi başına milli gelir, istihdam, verimlilik ve endüstrileşme düzeylerinin farklı oluşu (Dunford, Smith 2000) dondurulmuş gıda maddeleri tüketiminde de farklı hızlarda gelişime neden olmaktadır. Nitekim, Tablo 3'den de izleneceği gibi, Almanya ve İngiltere'deki dondurulmuş gıda tüketiminin diğer AB ülkelerine göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu iki ülkeyi takiben Fransa ve İspanya gelmektedir.

Hatta Portekiz ve Yunanistan'ın tüketimleri Türkiye'nin aynı yıllardaki tüketiminden oldukça azdır. Bu durum, Yunanistan ve Portekiz'in topluluğa girişi ile, topluluğun sosyo-ekonomik yapısında bir değişme olduğu görüşünü (Arıkbay 1992: 10) desteklemektedir. Ancak, bu iki ülkenin nüfuslarının da Türkiye nüfusundan çok az olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. Ayrıca, Belçika-Lüksemburg, Danimarka, Hollanda gibi az nüfusa sahip ülkelerin tüketiminin Türkiye'ninkinden çok az olduğu da söylenemez. Nitekim, kişi başına tüketim 1993 yılında Belçika-Lüksemburg'da 14.8 kg., Danimarka'da 34.4, Almanya'da 21.7, Fransa'da 16.4, Yunanistan'da 9.5, İspanya'da 15.3, İtalya'da 5.2, Hollanda'da 17.9, Portekiz'de 8.6 kg iken, Türkiye'de 0.03 kg.dır (Karabağlı, Alpkent 1997: 76-77). 1990'lı yılların sonlarında ise, ülkemizdeki kişi başına dondurulmuş gıda tüketimi, Avrupa ortalamasından 46 kat daha azdır (DPT Özel İhtisas Alt Komisyon Raporu Taslağı 2001).

Tablo 3: AB Ülkeleri* ve Türkiye'deki Dondurulmuş Gıda Tüketimi (Bin Ton)

Ülkeler	1989	1990	1991	1992	1993	1994**	1995	1996	1997	1998	1999
Belçik-Lük	156	171	141	148	157	188					
Danimarka	147	166	180	171	178	252					
Almanya	1364	1405	1593	1661	1755	1896					
Fransa	792	859	896	941	943	1695					
Yunanistan	78	83	88	93	98	112					
İspanya	511	549	654	580	600	798					
İrlanda	86	84	87	89	91	95					
İtalya	226	242	263	284	303	507					
Hollanda	234	243	254	264	273	275					
Portekiz	87	88	90	90	90	55					
İngiltere	1360	1331	1376	1392	1405	2271					
A.B. Ortalm. Endeks	458.3 100.0	474.6 103.6	511.1 111.5	519.4 113.3	535.7 116.9	740.4 161.6	754.8 164.7	803.9 175.4	853.4 186.2	902.9 197.0	952.3 207.8
Türkiye*** Endeks****	197.6 235.42	104.9 125.03	114.0 135.93	198.6 236.70	210.6 250.93	158.1 188.36	268.5 319.96	325.5 387.91	371.5 442.73	359.3 428.20	482.3 574.77

Kaynak: AB ülkeleri için (Eurostat 1995/96, 1997); Türkiye için (DİE 2001)

* 1995 ve sonrası için gerçekleşmiş verilere ulaşılamadığından, AB'ne ait ortalama değerler tahmini değerlerdir.

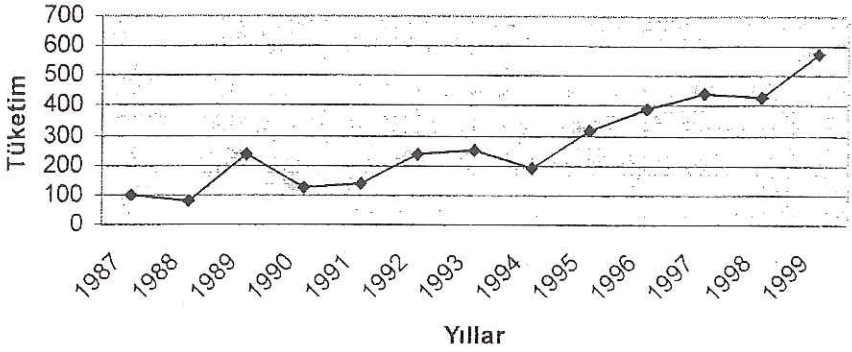
** Yunanistan, İrlanda ve Portekiz için (QFFI:1995)

*** Tüketim=Üretim +İthalat -İhracat; Kaynak (D.İ.E. 2001)

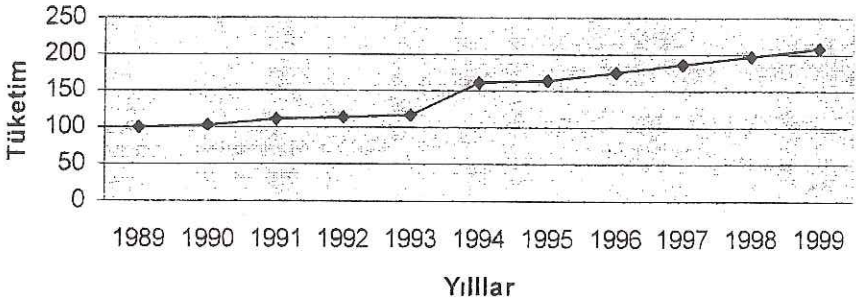
**** 1987 ve 1988 yılı tüketim miktarı= 83.92, 65.27; endeks değerleri ise; 100 ve 77.77dir.

Ancak, tüketimdeki değişim, Tablo 3'teki endeks verilerinden ve Şekil 1 ve 2'den izleneceği üzere; Birlik ülkelerine benzer bir artış şeklinde oluşmuştur. İlave olarak, Şekil 1'deki 1989 yılının Dondurulmuş Gıda Yaşam Eğrisindeki büyüme aşamasının başlangıcı olduğu söylenebilir. Esasen, bunu kesin olarak belirleyebilmek için geçmişe yönelik tüketim zaman serilerinin elde edilmesi gerekir. Ancak, tüketimdeki en az %5'lik bir artışın gerçekleştiği ilk iki yıl büyüme aşamasının başlangıcı olarak kabul edilebilir (Kavak 1991: 25). Buradan hareketle, 1999 yılında artışın devam etmesi, ülkemizdeki dondurulmuş gıda tüketiminin hala büyüme aşamasında olduğunu göstermektedir. Bu aşama, ülkedeki söz konusu malı talep edebilecek farklı gelir düzeyi ve tüketim eğilimleri olan tüm pazarlara ulaşılmadığı sürece de bitmeyecektir.

Şekil 1: Türkiye'nin 1987-1999 Yılları Arasındaki
Dondurulmuş Gıda Tüketim Endeksi (1987=100)

Şekil2: Avrupa Birliği'nin 1989-1994 Yılları Arasındaki
Dondurulmuş Gıda Tüketimi Endeksi(1989=100)

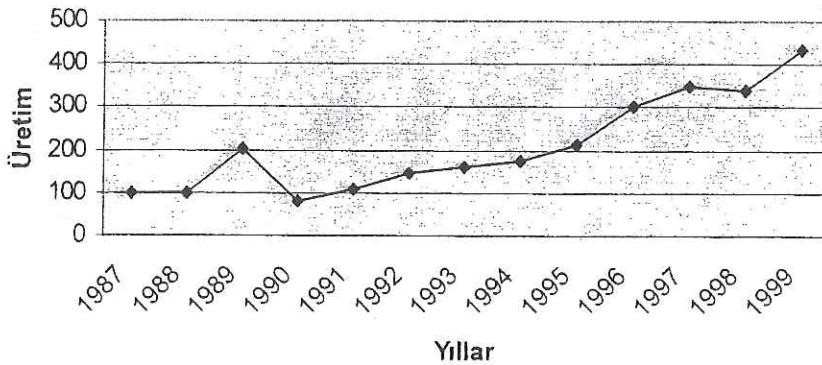
Bunun yanı sıra, ülkemizin nüfus yoğunluğu göz önünde bulundurularak söz konusu sektöre ilişkin üretim, ithalat ve ihracat miktarları Tablo 4'de; 1987 yılı baz alınarak hesaplanan endeks sayıları ve bu verilerle elde edilen grafikler (Şekil 3, 4 ve 5) incelendiğinde; üretimin özellikle 1990'lı yıllarda arttığı görülür.

Tablo 4: Türkiye'deki Dondurulmuş Gıda Üretim, İthalat ve İhracat Miktarları (Ton) ve Endeks Değerleri (1987=100)

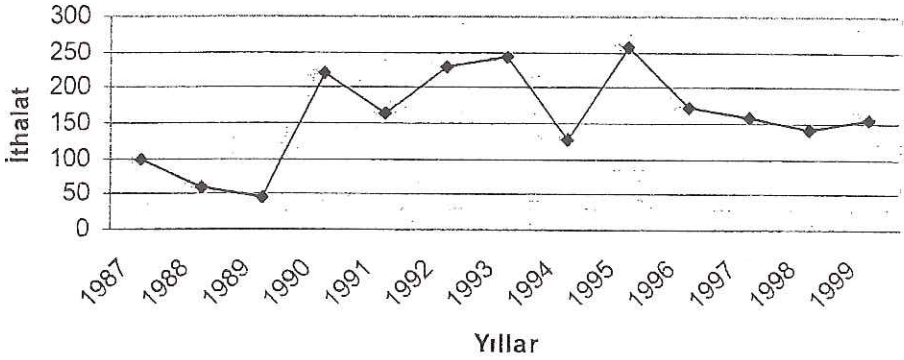
Yıllar	Üretim		İthalat		İhracat	
	Miktar	Endeks	Miktar	Endeks	Miktar	Endeks
1987	118.368	100	27.409	100	61.859	100
1988	119.766	101.18	16.117	58.80	70.613	114.15
1989	238.347	201.36	12.304	44.89	53.088	85.82
1990	96.600	81.60	60.162	219.49	51.835	83.79
1991	126.576	106.93	44.816	163.50	57.320	92.66
1992	175.752	148.48	62.834	229.24	39.550	63.93
1993	188.782	159.48	66.974	244.35	45.177	73.03
1994	206.250	174.24	35.022	127.77	83.198	134.49
1995	251.880	212.79	70.260	256.33	53.634	86.70
1996	357.294	301.85	47.541	173.45	79.308	128.20
1997	410.746	347.00	43.215	157.66	82.428	133.25
1998	402.918	340.39	38.698	141.18	82.278	133.00
1999	513.488	433.80	42.740	155.93	73.891	119.45

Kaynak: D.İ.E:2001

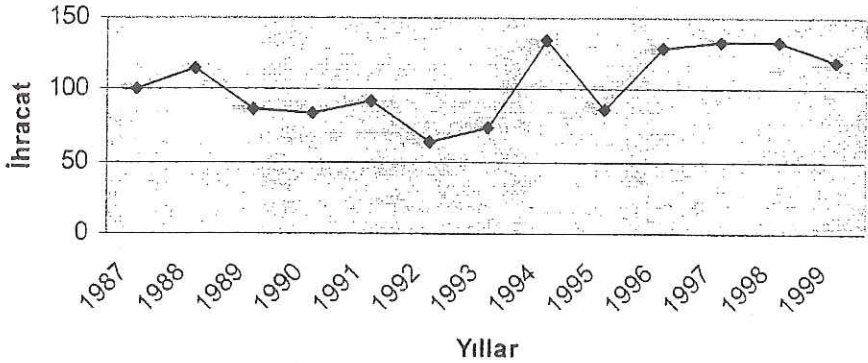
Şekil 3: Türkiye'nin 1987-1999 Yılları Arasındaki Dondurulmuş Gıda Üretim Endeksi(1987=100)

Şekil 4: Türkiye'nin 1987-1999 Yılları Arasındaki Dondurulmuş Gıda İthalat Endeksi (1987=100)

Şekil 5: Türkiye'nin 1987-1999 Yılları Arasındaki Dondurulmuş Gıda İhracat Endeksi (1987=100)

Bunun yanısıra, söz konusu üretim ülke içi tüketimi (Tablo 3) karşılayabilmektedir. Tablo 3 ve Tablo 4 birlikte incelendiğinde; üretimin iç tüketime yetmediği 1990, 92, 93 ve 95 yıllarında ise, ithalatın arttığı görülür. Örneğin, Avrupa Birliği, ithalatımızdan 1993 de %60, 1995 de %61 oranlarında pay almıştır. İhracatımız ise, %85'lere varan oranlarda bu ülkeler nezdinde gerçekleşmiştir (Karabağlı, Alptekin 1998:60-61; DPT Özel İhtisas Alt

Komisyon Raporu Taslağı 2000). Dış ticaretin bu yapısı, uluslararası ticareti belirleyen asıl faktörün arz koşullarından daha çok talep olduğunu savunan Tercihlerde Benzerlik Teorisini AB ülkeleriyle Türkiye açısından önemli ölçüde doğrulamaktadır.

Öte yandan, aynı veriler (Şekil 3, 4, 5) tekrar incelendiğinde; ülkemiz üretiminin 90'lı yıllardan sonra arttığı, aynı dönemlerde ithalat miktarlarının azaldığı ve ihracat miktarlarının artmaya başladığı görülecektir.

Ayrıca, Tablo 5'ten Türkiye'de ki üretim artış hızıyla ($y = 27.7 + 19.3x$), Birlik ülkelerinin ortalama tüketim artış hızı ($y = 82.8 + 10x$) birer doğrusal fonksiyon olarak karşılaştırıldığında, ülkemiz üretiminin Avrupa tüketimine yanıt verme yönünde gelişim gösterdiği söylenebilecektir.

Tablo 5: Türkiye'deki Dondurulmuş Gıda Üretimi ve AB Tüketimi

Yıllar	Türkiye Üretimi		AB Ortalama Tüketim*	
	Miktar	Endeks	Miktar	Endeks
1989	238.3	100.0	458.3	100.3
1990	96.6	40.5	474.6	103.6
1991	126.6	53.1	511.1	111.5
1992	175.8	73.8	519.4	113.3
1993	188.8	79.2	535.7	116.9
1994	206.3	86.6	740.4	161.6
1995	251.9	105.7	754.8	164.7
1996	357.3	149.9	803.9	175.4
1997	410.7	182.3	853.4	186.2
1998	402.9	169.1	902.9	197.0
1999	513.5	215.5	952.3	207.8
	$y = 27.7 + 19.3 x$		$y = 82.8 + 10 x$	

Yukarıdaki bilgilerin ışığında, dondurulmuş gıda üretim teknolojisinin gelişmekte olan ülkeler yönünde yaygınlaşmakta olduğu sonucu çıkarılabilir.

DONDURMA TEKNOLOJİSİ

Olgunlaşma aşamasındaki sebze ve meyveler depolanmadan süratle işlenmelidir. İşlemede, standardizasyon, ayıklayıp temizleme ve yıkama yoğun bir uğraş gerektirir. Bundan sonra başlayacak olan dondurma işlemi, Soğuk Hava Akımı, Endirekt Kontakt, Daldırarak Dondurma ve Kriyojenik Sıvılarla Dondurma olmak üzere dört ayrı yöntemle gerçekleştirilir.

Soğuk Hava ile Dondurma: Değişik cihazlardan yararlanma ve birçok modifikasyona olanak tanıyan en eski yöntemdir. 'Durgun Havada' ve 'Hava Akımında Dondurma' olmak üzere başlıca iki farklı uygulaması bulunmaktadır. Bunlardan birinci uygulama, 1861 yılından beri kullanılırken, ikincisi, akışkan yatak dondurucularla ürünün blok haline gelmeden tek tek dondurulmasını sağlayan yeni bir buluştur. Bu teknolojik yenilikle sebze ve meyveler tek tek ve çok hızlı bir şekilde dondurulabilmektedir (Cemeroğlu, Acar 1986).

Endirekt Kontakt Metoduyla Dondurma: Bu metotda ürün esas soğutulmuş yüzeyler arasında tutularak dondurulur. Ambalajlı ve dikdörtgen prizma şeklindeki ürünler ancak bu yöntemle dondurulabilir. Ambalajsız ve şekilsiz ürünler bu sistemde dondurulamaz. İki saatte bir cihazın doldurularak boşaltılmasına olanak sağlayan bir yöntemdir.

Daldırarak Dondurma: Bu yöntemde ambalajlanmış veya ambalajlanmamış ürünler, ya düşük derecelerde soğutulmuş uygun sıvılara daldırılarak, ya da sıvı ürün üzerine püskürtülerek dondurma işlemi gerçekleştirilir.

Kriyojenik Sıvılarla Dondurma: Azot, karbondioksit gibi, kaynama noktası çok düşük sıvılaştırılmış gazlara kriyojenik sıvılar denir. - 60 derecenin altında dondurma özelliğine sahip olan sıvı azot gazına daldırılan çilek, dilimlenmiş domates, mantar gibi gıdalar çok hızlı bir şekilde dondurulabilir. Bu yöntemde kullanılan cihazların basit ve çok ucuz olması nedeniyle, yukarıda sayılan gıdaların dondurulması ile sınırlı olmakla beraber, oldukça sık uygulanan bir yöntemdir.

Görüldüğü gibi, bir meyve için son derecede uygun olan bir yöntem, bir başka meyve veya sebze için uygun olmayabilir. Örneğin, vişneye uygulandığında çok iyi sonuç alınan hava akımında dondurma yönteminden, mantarda aynı sonuç alınamaz. Bu yapı, dondurma sektöründe çok değişik ve çok sayıda aygıtın kullanıldığını gösterir. Böylece, kalkınmakta olan ve az gelişmiş ülkelerde, yatırım malları pazarının darlığı olgusu, dondurulmuş sebze ve meyve sektöründe geçerliliğini yitirmektedir.

Ülkemizde söz konusu cihazlara gerekseme yakın zamanlara kadar ithalatla karşılanırken, günümüzde büyük bir çoğunlukla ülke içi üretimle karşılanmaya başlamış, hatta bir kısım üretimin de ihracına başlanmıştır. Bazı soğutucu cihazların (gümrük pozisyon no: 84185) son üç yıldaki toptan ithalat ve ihracat miktarlarında gerçekleşen gelişim bu düşüncenin doğruluğunu kanıtlamaktadır (Tablo 6).

Tablo 6: Gümrük Pozisyon Numarası 84185 olan Soğutucu Cihazların 1998-2000 Yıllarındaki İthalat ve İhracat Miktarları (Adet)

<i>Yıllar</i>	<i>İthalat</i>	<i>İhracat</i>
1998	48.424	9.022
1999	46.532	25.735
2000(Ocak-Eylül)	43.461	54.000

Kaynak: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 2001

Buna göre, ülkemizdeki nihai ürün olan dondurulmuş sebze ve meyve üretimi ile ihracatı artarken ve ithalatı azalırken, teknolojiye ilişkin cihazların üretimi ve ihracatı da gelişim göstermektedir. Buradan, sektörün büyüme aşamasına ulaşmış olduğu sonucu çıkarılabilir.

Gerçekten, hali hazırda, ülkemizin sektör için gerekli hammadde üretim potansiyelinin çok büyük boyutlarda olduğu söylenebilir. GAP projesinin tamamlanması halinde bu potansiyelin birkaç misliyle artacağından da kuşku duyulmamalıdır. Bunun yanısıra, işgücü açısından da söz etmek olanaksızdır. Zira, sektör nitelikli işçiden ziyade ucuz işgücü talep etmektedir. Özellikle sebze ve meyvelerin temizlenmesi ve ayıklanmasında yoğun olarak kadın işgücü kullanılacaktır. Bu tür işgücü ülkemizde kolaylıkla sağlanabilecek üretim faktörüdür. Hatta, ülkemiz Arthur Lewis (1971: 315)'in sınırsız Emek Arzıyla Kalkınma Modelini anımsatacak bir iş gücü potansiyeline sahiptir.

Kalkınmakta olan ülkelerde genel olarak sıkıntısı çekilen sermayeye gelince; dondurulmuş gıda teknolojisi diğer sanayi yatırımlarına oranla çok daha ucuzdur ve gerekli cihazlar çok büyük bir bölümüyle de ülkemizde üretilmektedir. Ayrıca, dondurulmuş gıda maddeleri üretimi Sermaye / Hasıla oranı düşük yatırımlardandır. Yani, az sermaye ile çok ürün elde edilebilen yatırımlardır. Öyleyse, Rostow (1966)'un kalkınmaya giriş için en az bir sektörde hızlı gelişme koşulunu ülkemizde dondurma sektörünün karşılayacağı söylenebilir.

SONUÇLAR

Türkiye'deki tüketim kalıpları Avrupa Birliği ülkelerindeki tüketim kalıpları ile karşılaştırıldığında; ülkemizde, gıda-içki-tütün, giyim ve ayakkabı, kira, konut, mobilya ve ev eşyası harcamalarına, gelirlerinden, topluluk ortalamalarına oranla daha çok; sağlık ve tıbbi bakım, ulaştırma, kültür ve eğlenceye ise daha az pay ayrıldığı görülmektedir. 1987-1994 arasında AB ülkelerinde, gıda, ulaştırma ve müteferrik harcamalara, gelirden ayrılan pay

artarken diğerlerinde azalmıştır. Türkiye'de ise, yalnızca ulaştırma ve haberleşmedeki mal ve hizmetlere ayrılan payda bir artış görülmekte, ancak diğerlerinde ve özellikle de gıdaya ayrılan payda azalma izlenmektedir. Böylece, Türkiye ile Avrupa Birliği ülkeleri arasında gıda harcamalarına gelirden ayrılan paylarda giderek artan bir benzeşme saptanmıştır. Bu benzeşmenin, özellikle Akdeniz ülkeleriyle daha fazla olduğu çalışmamızın diğer bir bulgusudur.

Bu benzeşmenin, gıda sanayiinin son halkası olan dondurulmuş sebze ve meyve için daha belirgin olduğu saptanmıştır. Çünkü, Türkiye'deki dondurulmuş gıdanın dış ticaret hacminde Avrupa Birliği ülkelerinin aldığı pay, çok büyüktür. Ayrıca, söz konusu gıda tüketimi Avrupa Birliği ortalama tüketiminin altında olsa bile, toplam olarak Birlik üyelerinden Yunanistan, Portekiz ve İrlanda gibi ülkelere daha fazladır. Ayrıca, ülkemizdeki dondurulmuş gıda tüketiminde AB ülkeleriyle benzer bir artış vardır. Büyüme için de, ülkemiz gerekli koşullara fazlasıyla sahiptir ve büyüme aşamasına da girmiştir.

Bu saptamalarla, ülkemizdeki dondurulmuş gıda maddeleri sanayisinin, ülkenin Avrupa Birliğiyle bütünleşmesinde azımsanmayacak bir rol üstlenebileceği ve ülkenin genel kalkınmasında etkin bir sektör olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Zira, kendi hammaddesini üretebilen ve kendi teknolojisine egemen olup kendisi geliştirebilen sektörün genel ve bölgesel kalkınmada öncü sektör olabileceği bilinmektedir. Bu bağlamda, İsveç'te kereste, Avusturya'da entegre et ve et ürünleri, Danimarka'da süt ve süt ürünleri tesislerinin hızlı gelişmesi ve bu sayede dış ticarete kimi sanayi mamullerinin ithalatında tasarruf sağlanabilmesi ile kalkınmalarını sağlamış oldukları unutulmamalıdır.

Bu sonuçlardan hareketle, aşağıda konuya ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

ÖNERİLER

Bu bölümde, Devletin kimlere ne yolla kaynak aktarması veya kimleri ne tarzda sübvansetmesi gerektiği yönündeki önerilere yer verilmeyecektir. Öneriler, sektörün kendi içerisinde gelişmesi ve ülkenin genel ve bölgesel kalkınmasına katkıda bulunup, Avrupa Birliği ile bütünleşmesine yardımcı olabileceği, global yöntemlerin belirlenmesi ile sınırlı kalacaktır.

Bu bağlamda, öncelikle, sektörün Avrupa Birliği ile rekabette, şu anda var olanın çok üstünde bir potansiyel güce sahip olduğu kabul edilmelidir. Zira;

ülkemizde üretilen ve ihraç edilen dondurulmuş gıdanın çok büyük bir bölümünü meyve ve sebze grubu oluşturmaktadır. Bu grubun üretiminde de, tamamen yerli hammadde kullanılmaktadır. Kaldı ki, aranan kaliteye ulaşmak hasattan hemen sonra üretime geçmekle ancak mümkün olduğu için, ithal edilen hammadde ile üretim sektörü zor durumda bırakılabilir. Bu durum, uluslararası pazarlarda ülkemize çok büyük bir rekabet avantajı sağlamaktadır.

Dondurulmuş meyve ve sebze üretiminde ülkemizin diğer bir üstünlüğü; fabrikaya taşınan meyve ve sebzelerin temizlenmesi, yıkanması ve tüketime hazır hale getirilmesinde gerekli vasıfsız işgücü arzının da ücret artışlarına yol açmayacak düzeyde olmasıdır.

Bunun yanı sıra, Türkiye’de dondurulmuş meyve ve sebze sanayiinde kullanılacak uygun teknoloji de mevcut olup, cihazların çok büyük bölümü üretilmektedir. Teknoloji için gerekli aygıtlar ve nihai mal üretimi çoğunlukla Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) tarafından gerçekleştirilmektedir. Öyleyse, özellikle ülke ekonomisinin temel taşlarından biri olan KOBİ’lerin bu yönde birbirlerini özendirmeleri gerekmektedir. Her ne kadar büyük ölçekli işletmelerde maliyetlerin düşük olacağı varsayılsa da, dondurulmuş gıda sanayiinde başlıca üretim girdilerinin maliyet içindeki oranları; %50-55 hammadde ve yardımcı ara mallar, %10-15 işçilik, %7-10 enerji, %14-28 amortisman, finansman ve genel giderler ve %5-6 ambalaj olduğundan, KOBİ’lerde de maliyetleri düşürmenin ülkemiz için aşılabilir bir sorun olmayacağı düşünülmektedir. Eğer, bugün ülkede toplam olarak kurulu kapasite 208.460 ton iken, kullanılan kapasite bunun ancak %49’u ise, şu andaki üretim maliyetlerini büyük oranda, ihracatı arttırarak düşürmek mümkün olacaktır. Oysa, tüm olanakların varlığına karşın, KOBİ’lerin tek tek ihracatı arttırabilme olanağı yok denecek kadar azdır. Öyleyse, en azından ihracat için birlik oluşturmaları ve ihracatı tek elden gerçekleştirmeleri önerilebilir.

Bu bağlamda, dondurulmuş gıdanın fiziksel dağıtımını sağlayabilecek etkili dağıtım kanallarının oluşturulmasında da birliklerin kurulması, bir başka önerimiz olacaktır. İç talebi arttırmada, büyük mağazaların Anadolu bünyesinde yaygınlaştırılması, olanak bulunursa özel mağazalar zincirinin kurulup yurt çapında geliştirilmesi, bilgi verici reklamlarla birlikte satış geliştirme faaliyetlerinin planlanıp uygulamaya geçirilmesi gerekir. Bu reklamlarda kullanılışa yönelik bilgilere yer verip, dondurulmuş gıda maddelerinin sağlıklı olduğu vurgulanmalıdır.

Böylece, anılan gıda maddelerinin iç ve dış talebi artırılarak, KOBİ'lerin atıl kapasitesi en düşük düzeye indirilebilecektir. Böylece, fiyatın içerdiği maliyet payı azalacağından, bugün için yüksek olan fiyatlar düşürülebilecektir.

Ülkemizde, halihazırda Bursa ve civarında yoğunlaşmış bulunan dondurulmuş gıda maddeleri üretim birimlerinin hammadde fiyatlarını arttırıcı etkileri göz önünde bulundurularak, bundan sonra, benzer yatırımlarda girişimcilerin kuruluş yeri olarak Gaziantep ve Harran ovasına yakın bölgeleri seçmelerinin daha uygun olacağı düşünülmelidir.

Sonuçta, hem üretimleri için kuruluş yerlerinin doğru seçilmesi, hem de etkili pazarlama faaliyetleri ile, dondurulmuş gıda maddelerinin yeterince tanıtılması, tüketilmesi ve benimsetilmesi, büyük kentlerin yanı sıra, diğer yerleşim birimlerinde de sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akıncı Ersoy (1985) 'Toptan Eşya Fiyatları Endeksi ve Kullanım Açısından Bir Değerlendirme.' *H.Ü.İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı:1-2, (17-43).
- Akıncı, Ersoy (1994) *Ulusal Gelirin Doğuşu, Gelişimi, Bölüşüm ve Kullanılışı*. Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F Yayını No:19.
- Alkibay, Sanem (1999) 'Dondurulmuş Gıda Yönetimine Yönelik Bir Araştırma' *G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı.2,(7-22).
- Arıkbay, Canan (1992) *Avrupa Topluluğuna Tam Üyeliliğin Türkiye'nin Tarımsal Ürünler Üretimi, Fiyatları ve Dış Ticaretinde Yaratacağı Olası Değişmeler*. MPM Yayınları:479, Ankara.
- Cemeroğlu, Bekir, Jale Acar (1986) *Meyve ve Sebze İşleme Teknikleri*. Ankara.
- Dunford, Mick, Adrian Smith (2000) 'Catching up or falling behind? Economic performance and regional trajectories in the "New Europe"*Economic Geography*, April, Vol:76, No:2, (169-195).
- Engel, James F., R.D.Blackwell,P.W.Miniard. (1990) *Consumer Behavior*. Sixth edition.The Dryden Press, Chicago.
- Eurostat, (1995/96,1997) *Panorama of EU Industry*. European Commission European Community (EC), *Agenda 21: The First Five Years, European Community progress on the implementation of Agenda 21(1992-1997)*.

- D.İ.E. (1998) Fiyat İndeksleri ve Enflasyon, Sorularla İstatistikler Dizisi.
- D.İ.E. (2001) Dondurulmuş Gıda Üretim, İhracat ve İthalat Verileri.
- DPT Özel İhtisas Alt Komisyon Raporu Taslağı. (2000) VIII.Beş Yıllık Kalkınma Planı, (2001-2005) Gıda Sanayii ve Rekabet Edilebilirlik(Dondurulmuş Meyve-Sebze İşleme Sanayii.
- Grigg, David. (1999) 'The changing geography of world food consumption in the second half of the twentieth century.' *The Geographical Journal*. March, Vol:165, Part:1, (1-11).
- Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı. (2001) Dondurulmuş Gıda Teknolojisi İhracat ve İthalat Verileri.
- ILO, (1992) *Sources and Method Labour Statistics*. Vol.1.
- Karabağlı, Arslan, N.Alpkent, (1997) *Türk Gıda Sanayiinin Avrupa Birliği Pazarlarına Uyum*. MPM Yayınları No:600.
- (1998) *Türkiye ve AB'de Dondurulmuş Gıda Sanayiinin Durumu ve Dış Ticaretinde Gelişmeler*. MPM Yayınları No:628.
- Kavak, Bahtışen (1991) *Ürün Yaşam Eğrisi ve Uygulanabilirlik Sorunları: Bir Kavramsal Yaklaşım Alternatifi ve Televizyon Alıcısı Mamülü Örneğinde Uygulanışı*. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Lewis, W.Arthur, (1971) *La Theorie de la Croissance Economique*. Paris.
- Miele, Mara, (1999) 'Short circuits: New trends in the consumption of food and the changing status of meat.' *International Planning Studies*. October, Vol:4, No:3,373-387.
- Quick Frozen Food International (QFFI)(1995) October, v.37, n:2, (2-9).
- Rostow, WW. (1966) *İktisadi Gelişmenin Merhaleleri*. Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara.
- Seyidoğlu, Halil (1996) *Uluslararası İktisat*. İstanbul.
- Teekens, Rudolf, (1998) *Avrupa Topluluğunda Tüketici Fiyatları İndeksleri: Benzerlikler, Farklılıklar ve Uyum İçin Öneriler*.(çev. Mehmet Özmen)D.İ.E.Araştırmalar Dizisi.
- Tekelioğlu, Yavuz, Ronald Perez (1996) *Gümrük Birliği ve Türk Gıda Endüstrisi*. Şafak Matbaacılık, Antalya.
- Walkley, Sarah (1999) 'Frozen is getting "hot" in Europe.' *Frozen Food Age*, June, (25-27)